

**I ZATVORENI RADIMO:
ORGANIZACIJA RADA GRADSKJE
KNJIŽNICE RIJEKA TIJEKOM *LOCKDOWN*A**

CLOSED – BUT STILL WORKING:
THE RIJEKA CITY LIBRARY WORK ORGANIZATION
DURING THE LOCKDOWN

Anja Babić

Gradska knjižnica Rijeka
anja.babic@gkri.hr

Niko Cvjetković

Gradska knjižnica Rijeka
niko.cvjetkovic@gkri.hr

Lara Pavić

Gradska knjižnica Rijeka
lara.pavic@gkri.hr

UDK / UDC 027.022:616.2-044.372(497.5 Rijeka)

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 15. 12. 2020.

Prihvaćeno / Accepted: 23. 2. 2021.

Sažetak

Cilj. Cilj je rada prikazati primjer dobre prakse poslovanja Gradske knjižnice Rijeka tijekom izvanrednih uvjeta rada u kojima knjižnice nisu bile fizički otvorene za korisnike.

Pristup/metodologija/dizajn. Rad je nastao na temelju praćenja primjera dobre prakse nastalih u Gradskoj knjižnici Rijeka tijekom *lockdown*a, tijekom ožujka i travnja 2020. godine te analizom kvantitativnih i kvalitativnih rezultata. U uvodu članka predstavljen je kontekst u kojem je tijekom ožujka i travnja 2020. godine Gradska knjižnica Rijeka organizirala svoje poslovanje. Članak je usmjeren na nove usluge i programske

aktivnosti koje je Knjižnica pokrenula u novonastaloj situaciji te u digitalnom okruženju. U zaključku je izneseno razmišljanje o mogućnostima razvoja novopokrenutih usluga koje bi mogle postati, a od kojih neke to već i jesu, dio poslovanja Knjižnice.

Rezultati. Predstavljeni rezultati dobiveni su praćenjem evidencije posjeta mrežnih stranica, društvenih mreža i *YouTube* kanala te statistikama dobivenima iz računalnog programa *ZaKi*, ali i promatranjem i analizom ponuđenih usluga i programskih aktivnosti.

Društveni značaj. Ovim načinom rada lokalnoj je zajednici ponuđena mogućnost sudjelovanja u barem dijelu kulturnih aktivnosti u virtualnom svijetu koje su im tijekom *lockdowna* bile potpuno onemogućene u onom fizičkom.

Originalnost/vrijednost. Rad je prikaz primjera dobre prakse i poslovanja Gradske knjižnice Rijeka te zbog organizacijskih, logističkih i inih razlika među pojedinim knjižnicama nije u potpunosti primjenjiv na druge knjižnice u Republici Hrvatskoj, ali može biti dobar putokaz pri organizaciji poslovanja u uvjetima nesklonima za rad, posebice u uvjetima u kojima nije moguć fizički pristup korisnika u knjižnicu.

Ključne riječi: Gradska knjižnica Rijeka, *lockdown*, virtualne knjižnične usluge

Abstract

Goal. The main purpose of this paper is to give an overview of the Rijeka City Library good business practice in the times of exceptional circumstances and working conditions that have prevented libraries from being physically open to users.

Approach/methodology/design. The paper is based on observation of good practice examples in the Rijeka City Library during the lockdown in March and April 2020, and the analysis of quantitative and qualitative results. The introductory part the article presents the context of the Rijeka City Library work organization during March and April 2020.

Particular emphasis was put on new services and program activities that the Library has launched in the newly-formed situation and in the digital environment.

The conclusion provides a short reflection about the possibilities of developing the newly launched services that could become, and some of which already have, an integral part of the Library's operation.

Results. The presented results were obtained by tracking the Library websites, social networks and YouTube channel visit records, inspecting the *ZaKi* computer program statistics, but also by observing and analyzing of the offered services and program activities.

Social significance. This working practice offered the local community an opportunity to participate in at least some of the cultural activities in the virtual world, which were completely suspended in the physical world during the lockdown.

Originality/value. The paper introduces the example of the Rijeka City Library good business practice and due to organizational, logistical and other differences between individual libraries it may not be fully applicable to other libraries in Croatia. Nevertheless, it can be a good guide in business organization during unfavorable working conditions when the physical access is not possible for the users.

Keywords: lockdown, Rijeka City Library, virtual library services

1. Uvod

Mnoge godine u povijesti čovječanstva pamte se po događajima koji su ih obilježili. Oko važnosti nekih događaja ponekad neće biti moguće pronaći konsenzus pa će u jednom dijelu stanovništva one biti zapamćene po jednim, a u drugom dijelu stanovništva po sasvim drugim događajima. No, postoje neki događaji za koje će se svi složiti da su obilježili godinu u kojoj su se dogodili. Uglavnom je tu riječ o događajima koji su pogodili velik broj stanovništva i koji su uglavnom bili tragični te su izmijenili život kakav je do tada postojao: ratovi, prirodne katastrofe, pojavljivanje nekih bolesti i sl. Sigurni smo da će 2020. godina biti zapamćena po pojavi pandemije bolesti COVID-19 koja je obilježila mnoge živote te je, barem na trenutak, „zaustavila“ cijeli svijet. U Europu, pa i u Hrvatsku, bolest je ušla naglo i u svega nekoliko mjeseci nametnula sasvim nova, do tada nezamisliva, pravila ponašanja u javnom i privatnom životu. Promjene su pogodile sve segmente društva, a uslijedilo je prilagođavanje na novonastalu situaciju i dotad nepoznate okolnosti poslovanja pod sintagmom „novo normalno“.

U ovom radu bit će predstavljen način poslovanja Gradske knjižnice Rijeka tijekom *lockdowna* uzrokovanog propisanim epidemiološkim mjerama te nove usluge do kojih je to dovelo, kao i njihov kasniji razvoj.

Tijekom ožujka i travnja 2020. godine Gradska knjižnica Rijeka (GKR) djelovala je u izrazito nesklonim radnim uvjetima koji su bili propisani za sve knjižnice (zatvaranje knjižnica za rad s korisnicima, rad djelatnika od kuće, praćenje svih propisanih epidemioloških mjera), ali i suočena s radikalnim prekidom održavanja programa u kontekstu projekta Rijeka 2020 Europska prijestolnica kulture.¹ Tijekom tog razdoblja vrlo je važnu ulogu imala komunikacija s korisnicima koja je također bila otežana te gotovo u potpunosti prebačena u digitalni svijet, pri čemu se pokazala korisnost već visoko izgrađenog digitalnog ekosustava Gradske

¹ Europska prijestolnica kulture kulturni je projekt koji od 1985. godine dodjeljuje Europska komisija u natjecanju među gradovima koji moraju dokazati da kulturu doživljavaju kao važno područje svojeg razvoja i svoje preobrazbe. Rijeka je proglašena Europskom prijestolnicom kulture za 2020. godinu, a Gradska knjižnica Rijeka je, s ostalim ustanovama u kulturi, vrlo intenzivno sudjelovala u organiziranju i provođenju dijela programa. Više na: Što je EPK: o projektu. // RIJEKA 2020.eu. [citirano: 2021-02-22]. Dostupno na: <https://rijeka2020.eu/o-epk-projektu/sto-je-epk/>.

knjižnice Rijeka. Nakon otvaranja Knjižnice za rad s korisnicima, uslijedilo je razdoblje hibridnog modela rada (*offline* i *online*) te postupnog popuštanja epidemioloških mjera za korištenje Knjižnice.

U ovom su radu u središtu promatranja nove usluge koje je Knjižnica pokrenula tijekom *lockdowna*, kao i usluga *e*-knjige koju je pokrenula krajem siječnja 2020. godine, a koja je pridonijela značajnom povećanju broja korisnika dok je Knjižnica za korisnike bila zatvorena. Upravo je ta usluga, kako se kasnije pokazalo, bila iznimno važna mnogim korisnicima Knjižnice te je bila povod novih učlanjenja u Knjižnicu.

Dok je Knjižnica bila zatvorena za izravan rad s korisnicima, organizirani su i provedeni mnogi interni poslovi koji su obavljani na fondu: od revizija do obavljanja potrebnih radnji za implementiranje RFID (*Radio-frequency identification*)² tehnologije u Dječjem odjelu.

Široj javnosti i stručnoj zajednici najvidljivije su bile programske aktivnosti koje je Knjižnica organizirala tijekom *lockdowna*. Mnoge su odluke donesene u vrlo kratkom vremenu, a usluge i aktivnosti osmišljene su i provedene za svega nekoliko dana. Svakodnevni *online* sastanci voditelja Knjižnice te požrtvornost u radu i mogućnost prilagodbe, a ponekad i spremnost na eksperimentiranje, omogućili su relativno brzu reakciju na novonastalu situaciju. Često se i *ad hoc* pronalazilo načine na koji su se programske aktivnosti, a bilo ih je uistinu mnogo, prebacile u digitalno okruženje. Kratke videopreporuke (*teaseri*), održavanje *online* sastanaka čitateljskih klubova, ali i osnivanje dvaju potpuno novih čitateljskih klubova (koji su kasnije dobili imena *Moljci* i *Zoomeri*³), konstantno održavanje dvaju mrežnih časopisa, predstavljanje *LIBERice*, međugeneracijske društvene igre na ploči koja se igra u realnom, a ne u virtualnom svijetu, samo su neke od najistaknutijih aktivnosti.

Ujedno, uz kratkoročne planove i dnevnu organizaciju posla, provode se i oni srednjoročni i dugoročni planovi, pa se nastavlja suradnja na gradnji nove knjižnične zgrade, a obavljen je i niz poslova projektne prirode u smislu osiguravanja aktivnosti tijekom i nakon *lockdowna* te su u partnerstvu ostvarena ili osvojena sredstva za buduće projekte (*Korona Kid*, *Wikimedian Residence* te nekoliko Erasmus projekata).

2. Reprogramiranje rada Gradske knjižnice Rijeka

Diverzifikacija knjižničnih usluga među najvažnijim je novinama u poslovanju suvremenih knjižnica, navodi Sabolović-Krajina. Objašnjava to pojavljivanjem novih skupina korisnika i naglašavanjem njihova demokratskog prava na pristup

² *Radio-frequency identification* (RFID) je tehnologija koja koristi radio frekvenciju kako bi se razmjenjivale razne informacije između prijemnika i predajnika.

³ Ime koje će nas zauvijek podsjećati na tehnologiju koja je omogućila osnivanje i djelovanje kluba.

informacijama prilagođenima njihovim potrebama i preferencijama.⁴ Knjižnice tako postaju informacijska, multikulturalna, obrazovna, multimedijaska i komunikacijska središta svojih lokalnih zajednica, usredotočujući se prvenstveno na korisnike, a ne više na zbirke.⁵ Osim građe na tradicionalnim medijima, korisnicima je nužno ponuditi i informacije na medijima suvremene tehnologije, imajući na umu njihovu kvalitetu i primjerenost mjesnim potrebama.⁶

Davne 1992. godine Michael Buckland napisao je da su knjižničari suočeni s izazovom odrediti hoće li i kako koristiti nova i drukčija sredstva koja im postaju dostupna u poslovanju.⁷ Gotovo trideset godina kasnije knjižničari više nemaju takvih dvojbi. Okolnosti u kojima knjižnice djeluju obavezuju nas na brojne, često i radikalne, promjene u svakodnevnom radu.

Pojavljivanje pandemije koronavirusa te usustavljanje rada Gradske knjižnice Rijeka prema strogim epidemiološkim mjerama jedan je od najvećih partikularnih izazova s kojima se Gradska knjižnica Rijeka suočila. Budući da je orijentiranost na potrebe korisnika glavno načelo poslovanja Gradske knjižnice Rijeka, unatoč otežanim uvjetima rada, pa i privremenom zatvaranju, uvedene su nove usluge i programske aktivnosti za korisnike, a obavljen je i velik dio nužnih internih poslova.

2. 1. Virtualne usluge

Suvremene narodne knjižnice suočene su s mnogim izazovima, među kojima je i integracija novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija u vlastito poslovanje. Moderni korisnici odrastaju u sredini u kojoj je internet dio života, što dovodi do pojave novih obrazovnih i informacijskih potreba, čemu se knjižnice moraju prilagoditi nudeći odgovarajuće sadržaje i programe.⁸ Stoga je nužno posebnu pozornost obratiti na virtualne usluge, a potreba za kvalitetnim virtualnim uslugama nikad nije bila izraženija nego u ovo pandemijsko vrijeme u kojem je korisnicima onemogućen ili ograničen fizički dolazak u knjižnicu.

⁴ Sabolović-Krajina, D. Narodne knjižnice u tranziciji: sociološki aspekti. Koprivnica: Meridijani, 2020. Str. 94.

⁵ Sabolović-Krajina, D. Strategije djelovanja narodnih knjižnica u lokalnim zajednicama – kombinacija tradicionalnog i inovativnog, lokalnog i globalnog. // Inovativna knjižnica u službi lokalne zajednice: zbornik radova / 17. okrugli stol Slobodan pristup informacijama [Zagreb, 8. prosinca 2017.]; uredile Davorka Pšenica i Annemari Štimac. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2017. Str. 14.

⁶ UNESCO-v Manifest za narodne knjižnice. [citirano: 2020-11-21]. Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm.

⁷ Buckland, M. Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga: program. Lokve: Naklada Benja; Rijeka: Gradska knjižnica Rijeka, 2000. Str. 13.

⁸ Pavičić, J. ; R. Vrana. *Online* sadržaji i usluge namijenjeni djeci na internetskim stranicama dječjih knjižnica u Hrvatskoj. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 62, 1(2019), str. 107.

Kako bi se smanjio boravak korisnika u prostoru Knjižnice, ali i osigurao pristup željenom štivu, sredinom ožujka u Gradskoj knjižnici Rijeka uvedena je mogućnost posudbe šest knjiga odjednom umjesto redovne četiri. Budući da je krajem ožujka donesena odluka o nemogućnosti boravka korisnika u Knjižnici, pojavilo se pitanje na koji im način osigurati pristup knjižničnoj građi. Na službenoj mrežnoj stranici Gradske knjižnice Rijeka 30. ožujka 2020. objavljeno je da je moguće postati članom knjižnice, kao i obnoviti članarinu *online*. Iako je u to vrijeme korisnicima bio omogućen jedino pristup *e*-knjigama, otvaranjem odjela i ogranaka Knjižnice, otvorile su im se i mogućnosti za slobodno korištenje svih usluga koje Knjižnica nudi. Članovi koji su se upisali ili obnovili svoje članstvo *online* nisu ograničeni samo na posudbu *e*-knjiga, već se mogu služiti svim odjelima i ograncima GKR-a.

Sam postupak upisa, odnosno obnove članstva, prilično je jednostavan. Korisnici preuzmu jednu od dvije prijavnice s mrežne stranice Knjižnice (ovisno o tome jesu li stariji ili mlađi od 16 godina), upišu svoje podatke te tako ispunjenu prijavicu šalju na adresu elektronske pošte upisi@gkri.hr. Nakon što je korisnik poslao ispunjenu prijavicu na navedenu adresu, knjižničar/ka mu šalje podatke za uplatu. Kada je uplata izvršena, korisnik prosljeđuje Knjižnici potvrdu uplate, nakon čega u svoj sandučić elektroničke pošte prima članski broj i PIN potreban za pristup aplikaciji *ZaKi Book*, odnosno za čitanje *e*-knjiga.

Kada član prvi put nakon *online* upisa ili obnove članstva dođe u Knjižnicu (na lokaciju po svom izboru), knjižničar/ka ispiše njegovu prijavicu koju on potpiše uz predočenje osobne iskaznice.

Zanimljivo je istaknuti da se tako u Knjižnicu upisalo i nekoliko članova koji nisu sa šireg riječkog područja, a za upis u Gradsku knjižnicu Rijeka odlučili su se zbog stalnog obogaćivanja fonda novim *e*-knjigama. Time je omogućen nastavak čitanja građe iz fonda Gradske knjižnice Rijeka, bez potrebe izlaska iz vlastitog doma, koristeći tek kućno računalo ili osobni pametni telefon.

Od uvođenja mogućnosti posudbe *e*-knjige krajem siječnja pa do zatvaranja Knjižnice 17. ožujka, tom se uslugom koristio 471 član. U 876 *posjeta* članova posuđeno je 1018 jedinica *e*-građe. U svega šest tjedana koliko je Knjižnica bila zatvorena za korisnike (od 17. ožujka do 26. travnja) zamjetan je značajan porast članova koji su se koristili tom uslugom. Tako je tijekom šest tjedana *lockdowna* posuđeno čak 2637 jedinica *e*-građe, što je u 2281 *posjetu* posudilo 1078 članova. *E*-knjiga ostala je važan dio ponude Gradske knjižnice Rijeka i nakon završetka *lockdowna*, a interes za njom, unatoč mogućnosti posudbe tiskanih knjiga, ne jenjava. Od otvaranja Knjižnice krajem travnja pa do početka prosinca posuđeno je 6829 jedinica *e*-građe u 5956 *posjeta*, a evidentirano je 1194 članova.

Kada se sumiraju podaci od uvođenja te usluge do početka prosinca, vidljivo je kako je mogućnost posudbe *e*-knjiga uistinu značajna članovima Knjižnice. Ta je usluga na neki način nadomjestila nemogućnost posudbe tiskanih izdanja, barem za dio članova. U prvih jedanaest mjeseci te usluge zabilježeno je 1782 članova, koji su u 9113 *posjeta* posudili ukupno 10 484 jedinice *e*-građe. Članovima je

trenutno na raspolaganju gotovo tisuću naslova *e*-knjiga, a vjerujemo kako će broj naslova, ali i članova koji se koriste tom uslugom, samo rasti.

2. 2. *Komunikacija s korisnicima*

Tijekom razdoblja u kojem je Gradska knjižnica Rijeka bila zatvorena za posjete, korisnici su svakim radnim danom od 7 do 15 sati mogli nazvati telefonski broj naveden na mrežnoj stranici Knjižnice, te provjeriti sve što ih zanima vezano uz Knjižnicu. Uglavnom su to bili upiti o roku povrata za posuđene knjige, obračunavanju zakasnine tijekom *lockdowna* i sl.

Elektroničkom poštom korisnici su se najčešće javljali kako bi dobili PIN potreban za korištenje aplikacije *ZaKi Book*, tj. za čitanje *e*-knjiga.

U suvremenoj komunikaciji neosporan značaj imaju i društvene mreže. Istraživanja su pokazala da su društvene mreže najčešće korišten alat *weba 2.0* u knjižnicama.⁹ U okruženju u kojem *web 2.0* igra neizmjerljivo važnu ulogu, sasvim je prirodna i pojava knjižnice 2.0, koja, prema Holcer, predstavlja suvremeni oblik knjižničnih usluga koji pomoću novih alata povezuje stvarni i virtualni prostor te stvara interaktivno okruženje u kojem je posebno važna dvosmjerna komunikacija na relaciji knjižničar – korisnik.¹⁰

Korisnici knjižnice svojim sudjelovanjem u preoblikovanju knjižničnih usluga igraju ključnu ulogu u knjižnici 2.0.¹¹ Interaktivnost i dvosmjerna komunikacija važni su preduvjeti uspješnog poslovanja modernih knjižnica. U Gradskoj knjižnici Rijeka **želi se** ponuditi te opcije različitim profilima korisnika. Stoga na *Facebooku*, najpopularnijoj društvenoj mreži u Hrvatskoj, postoji nekoliko otvorenih stranica GKR-a koje se redovito ažuriraju i obogaćuju novim materijalima: *Gradska knjižnica Rijeka*, *Dječji odjel Stribor GKR*, *Bibliobusi Gradske knjižnice Rijeka*, *American Corner Rijeka*, *Poslovni kutak Gradske knjižnice Rijeka*, *Zeleni kutak Gradske knjižnice Rijeka*.

Osim *Facebooka*, profil Knjižnice ažurira se i na *Twitteru*, kao i na vlastitom *YouTube* kanalu. Poveznice na navedene društvene mreže mogu se naći na službenim mrežnim stranicama Knjižnice.

Objavljivanje na društvenim mrežama osigurava dostupnost informacija široj zajednici. Na njima se objavljuju informacije o radu, informacije važne za lokalnu

⁹ Holcer, D. Smjernice za razvijanje usluga i korištenje društvenih mreža u narodnim knjižnicama. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 60, 4(2017), str. 151.

¹⁰ Holcer, D. Hrvatske narodne knjižnice i društvene mreže: doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2015. Str. 34. [citirano: 2020-11-21]. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5713/1/Dunja_Holcer_Doktorski_rad.pdf.

¹¹ Stropnik, A. Knjižnica za nove generacije: virtualni sadržaji i usluge za mlade. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013. Str. 76.

zajednicu (zaštita zdravlja, nova pravila ponašanja, i sl.) nude se nove programske aktivnosti, komunicira se s korisnicima itd.

2. 3. *Stručni knjižničarski poslovi*

U ovim se izazovnim vremenima nismo usredotočili isključivo na naše virtualne usluge, već su, s ciljem optimizacije ukupnog knjižničnog poslovanja, obavljene i razni stručni knjižničarski poslovi.

Provedene su cjelovite revizije Gradskog i Županijskog bibliobusa te Dječjeg odjela Stribor, bez dodatnog zatvaranja za korisnike ijedne od navedenih lokacija. Budući da je to posao koji iziskuje značajne ljudske i vremenske resurse, vrijeme u kojem su te lokacije ionako bile zatvorene činilo se idealnim za provođenje revizija.

Također je izvršena priprema za RFID-poslovanje (lijepljenje odgovarajućih naljepnica i povezivanje s podacima iz bibliografske baze knjižničnog programa *ZaKi*) koje će biti implementirano u Dječji odjel Stribor nakon preseljenja na novu lokaciju, u buduću Dječju kuću.¹² RFID-tehnologija, odnosno identifikacija radiovalovima, podrazumijeva tehnologiju bežičnog elektroničkog prijenosa podataka pomoću radijske frekvencije. Iako začeci RFID-tehnologije sežu skroz do tridesetih godina 20. stoljeća, u knjižnicama se ona koristi svega dvadesetak godina.¹³

Za korištenje RFID-tehnologijom potrebno je osigurati:

- RFID-elektroničke oznake koje se dodjeljuju svakoj knjizi, a sastoje se od mikročipa i antene zamotanih u naljepnicu koja se lijepi u knjigu,
- **čitač (može biti prijenosni ili može stajati na točno određenom mjestu u knjižnici)** koji se sastoji od radiofrekvencijskog modula, kontrolne jedinice i antene te
- poslužitelj sa softverom koji je povezan s knjižničnim softverom.¹⁴

Svi djelatnici koji su sudjelovali u poslovima revizije i pripreme Dječjeg odjela Stribor za RFID-poslovanje u potpunosti su poštivali sve propisane epidemiološke mjere.

¹² Dječja kuća jedan je od programskih pravaca projekta Rijeka 2020. Europska prijestolnica kulture i prvi projekt takve vrste u Hrvatskoj. Namijenjena je ponajprije djeci do 12 godina, a nudit će bogate i raznovrsne sadržaje: izradu animiranih filmova u filmskom studiju, izradu video igara, pripovjedno kazalište, izradu lutki, svakodnevne projekcije filmova za djecu, razna knjižnična događanja prilagođena djeci itd. Nositelji su programa Gradska knjižnica Rijeka, Gradsko kazalište lutaka Rijeka i Art kino, u suradnji s ostalim riječkim ustanovama u kulturi. Više na: Dječja kuća. // Grad Rijeka: Europska prijestolnica kulture 2020. [citirano: 2021-02-22]. Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/gradski-projekti/aktualni-projekti-2/djecja-kuca/>.

¹³ Cej, V.; K. Giunio; T. Silić. RFID tehnologija u Knjižnicama grada Zagreba. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 3(2013), 148-149.

¹⁴ Horvat, A.; D. Živković, D. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. Str. 42.

3. Programski sadržaji Gradske knjižnice Rijeka tijekom *lockdowna*

3. 1. Snimanje i dijeljenje programskih sadržaja webom

Kada se govori o otvaranju vrata knjižnice svima, bez obzira na dob, rasu, socijalni status i ostale razlikovne elemente, kao i o izlaženju knjižnice izvan vlastitih okvira i zidina, može se reći da je ovo novo doba otvorilo i nova pitanja, ali i mogućnosti povezivanja knjižnica sa zajednicom. Iako se ne radi o pravoj digitalnoj knjižnici, vrijeme je da se zapitamo koliko originalnog digitalnog sadržaja knjižnica može dijeliti da bi na neki način i sama postala hibridnom, ako ne i digitalnom knjižnicom. Prema C. Van Le, digitalna knjižnica može djelovati kao *hub* za gotovo beskonačne količine informacija stvorene za dobrobit građanstva. Neke od tih dobrobiti su:

- stvaranje svijesti o postojanju nekog djela
- smanjenje troškova vezanih uz pretraživanje pojedinog djela
- zaštita djela od nestajanja zbog uvjeta čuvanja
- omogućavanje širenja djela široj publici.¹⁵

Uzevši to u obzir, treba razmisliti o dijeljenju informacija u programskim sadržajima, kao da se radi o dijeljenju nekog djela digitalnim putem. Knjižnice nisu samo mjesto dijeljenja informacija, znanja i iskustava u knjigama i časopisima, već i u predavanjima stručnjaka iz određenih područja te razmjeni iskustava lokalnog građanstva, koje od takvih programskih sadržaja prima mnoge dobrobiti.

Ako bi se definiciju digitalne knjižnice promatralo kroz prizmu programskih sadržaja, moglo bi se stvoriti originalan repozitorij znanja svojstven određenoj lokalnoj zajednici koja pokazuje interes za istim, ali i značajno proširiti doseg knjižnice. Često se spominje otvaranje vrata knjižnice, izlazak izvan okvira, a tehnologija nam omogućuje ostvarenje tih ciljeva lakše nego ikada prije, osobito u pandemijskim uvjetima u kojima je imperativ zaštita ljudskog zdravlja uz najmanji moguć fizički kontakt.

Ista se definicija može pogledati kroz prizmu dijeljenja programskih sadržaja kao usmene informacije, predavanja kao originalnog djela koje će nestati ako se ne očuva snimanjem i ne dijeli digitalnim prostorom:

- stvaranje svijesti o postojanju nekog djela – stvaranje svijesti o postojanju neke informacije koja se dijeli predavanjem, informacije o pojedinoj udruzi, o pronalascima stručnjaka, o primjeru dobre prakse poslovnih ideja u Poslovnom kutku ili inovativnog rješenja vezanog za održivi razvoj u Zelenom kutku

¹⁵ Van Le, C. Opening the doors to digital libraries: a proposal to exempt digital libraries from The Copyright Act. // Journal of Law, Technology and the Internet 1, 2(2010), str. 1. [citirano: 2020-12-01]. Dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/214085823.pdf>.

- smanjenje troškova vezanih uz pretraživanje pojedinog djela – smanjenje troškova vezanih za ponovno gostovanje istih predavača radi povećanog interesa, honorara, troškova puta, individualnih troškova polaznika na putovanje do lokacije knjižnice kako bi poslušali program
- zaštita djela od nestajanja zbog uvjeta čuvanja – ako se ne snimi, predavanje nepovratno nestaje, a kvalitetna se informacija zaboravlja; njezin je doseg samo na nekolicinu prisutnih i njihovom kratkoročnom pamćenju, dok snimljeno predavanje objavljeno na internetu traje gotovo vječno, ima neograničen doseg gledatelja i neograničenu mogućnost ponovne reprodukcije
- omogućavanje širenja djela široj publici – određeno predavanje (npr. predavanje Ivice Orlića o 5G mreži koje je pobudilo veliku pozornost javnosti) može doseći tisuće zainteresiranih gledatelja, dok je fizički prostor knjižnice ograničen, a osobito uz epidemiološke mjere; također, publika više ne mora biti niti lokalna, već je doseg predavanja neograničen, uvjetovan isključivo jezikom na kojem se predavanje održava i jezikom koji publika razumije.

Knjižnicu s digitalnim programskim sadržajima ne zovemo digitalnom knjižnicom jer ona to u svojoj definiciji nije, no ovakav hibridni oblik djelovanja knjižnice može preuzeti brojne prednosti digitalnih knjižnica i omogućiti napredovanje struke, veću vidljivost knjižnica u društvu, spremnost za napredak u skladu s novitetima tehnološkog svijeta i dodatno istaknuti važnost knjižnica za dobrobit građanstva koja ne prestaje i ne jenjava usprkos napretku tehnologije, već ide ruku pod ruku s istom.

Programska ponuda Gradske knjižnice Rijeka u potpunosti je otvorena građanima i građankama Rijeke i okolice, a vrlo su česti posjeti književnika, umjetnika i stručnjaka iz raznih područja koji dijele svoje znanje i inspiraciju sa širom populacijom. Prate se aktualne i zanimljive teme te se nerijetko dogode upiti za ponavljanjem predavanja. S obzirom na novo, pandemijsko doba u kojem je fizička udaljenost imperativ, nužna je koegzistencija programske aktivnosti uživo s manjim brojem posjetitelja i istovremeno snimanje kako bi kvalitetna informacija stigla do svih zainteresiranih.

Odličan je primjer predavanje prof. dr. sc. Ivica Orlića pod nazivom *5G mreža i utjecaj na zdravlje – istine i zablude*, održano u Gradskoj knjižnici Rijeka za 20-ak prisutnih korisnika nakon otvaranja Knjižnice poslije *lockdowna*, kada je došlo do privremenog popuštanja mjera tijekom ljeta, 8. srpnja 2020. Predavanje je podijeljeno putem *YouTubea*, a do početka prosinca pogledano je 1 355 puta, što znači da došlo do mnogo većeg broja ljudi nego što bi ih bilo moguće ugostiti u prostoru Knjižnice. Snimanje izlaganja o aktualnoj temi utjecaja 5G mreže na zdravlje početak je budućih nastojanja da se pojedina predavanja u Knjižnici

podijele sa širom javnošću. Upravo je to učinjeno i s pojedinim gostovanjima književnika tijekom Mjeseca hrvatske knjige 2020., kada su epidemiološke mjere zaoštrene zbog velikog broja zaraženih osoba. Tada je broj prisutnih u prostoru Knjižnice varirao od dvije osobe pa sve do najviše dopuštenih 30 posjetitelja, ali će doseg dijeljenja sadržaja biti mnogo veći samim time što su video sadržaji dostupni na *YouTube* kanalu Knjižnice. Jedno se gostovanje dogodilo u potpuno digitalnoj sferi, u *Zoom* aplikaciji, s okupljenim zainteresiranim korisnicima, na isti način na koji su se tijekom izolacije redovito okupljali čitateljski klubovi GKR-a. Dapače, korištenje *Zooma* omogućilo je javljanje autora Zorana Žmirića iz daleke Irske. Tehnologija poput *Zooma* u svakom je slučaju omogućila približavanje autora čitateljima, uz osobni kontakt i mogućnost postavljanja pitanja u realnom vremenu, vrlo uspješno mimikirajući susret uživo. Na *YouTube* kanala Knjižnice susret sa Zoranom Žmirićem do 14. veljače 2021. godine pregledala je još 291 osoba, što je mnogo više posjetitelja nego što bi bilo moguće fizički ugostiti u prostoru Knjižnice.

S praksom snimanja i objavljivanja druženja s autorima nastavit će se i u daljnjem redovnom radu.

3. 2. Videopreporuke za čitanje u doba izolacije

Pandemija bolesti COVID-19 i zatvaranje knjižnica koje je uslijedilo kao posljedica iste, svakako je otvorilo nova pitanja i izazove za poslovanje knjižničara i budućnost knjižnica. Pozornost je usmjerena na pitanja o tome kako doprijeti do korisnika i omogućiti im korištenje knjižničnih sadržaja, knjiga, časopisa, preporuka i programa. Korisnici često pitaju za preporuke knjiga, što se tijekom potpunog zatvaranja Knjižnice pokušalo nadomjestiti snimanjem preporuka u video-obliku. I prije pandemije su se na *online* Magazinu GKR-a vrlo često objavljivale preporuke u pisanom obliku, no audiovizualni medij osobniji je i bliži međuljudskom kontaktu koji je izostao tijekom izolacije. Uočena je potreba za stjecanjem nekih novih kompetencija koje su nužne za knjižničare u digitalno i pandemijsko doba, kada video sa sigurne udaljenosti prenosi informaciju po koju korisnici ne mogu doći u knjižnicu.

Također, postavlja se pitanje trebaju li se postojeće kompetencije knjižničara nadograditi novima te promisliti koje su to nove vještine i sposobnosti koje knjižničar mora imati u doba u kojemu ćemo možda sve više kontakata s korisnicima imati *online*.

Živković u prikazu knjige *Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije* autorice Dijane Machale opisuje kako autorica naglašava da se o kompetencijama knjižničara počinje promišljati tek s osnivanjem prvih škola za knjižničarstvo. Za definiranje pojma knjižničar potreban je i opis razvoja novih profesionalnih

zanimanja kroz povijest pa sve do digitalnog 21. stoljeća koje omogućuje nove sadržaje i usluge u knjižnicama.¹⁶

Upravo ova nova, digitalna sredina koja omogućuje nove sadržaje i usluge u knjižnicama, zahtjeva i nove kompetencije knjižničara koje se više ne tiču samo informacijskog, već i informatičkog i medijskog znanja. U tom bi se smjeru trebale kretati i buduće formalne i neformalne edukacije knjižničara.

Zbog potrebe za usmenom preporukom i ljudskim kontaktom tijekom zatvaranja knjižnica, stvoren je ciklus kratkih videa u kojima knjižničari preporučuju kvalitetne knjige, pod nazivom *GKR bira....* Našle su se tu knjige i slikovnice, a ciklus je uskoro proširen i na preporuke djece svojim vršnjacima pod nazivom *Ekipa bira....*

Organiziran je rad dvadesetak djelatnika u timove koji su pisali preporuke, snimali i montirali videouratke. Dvoje se djelatnika neformalno educiralo za montažu videouradaka u besplatnom programu *Shotcut*¹⁷, a ostali su djelatnici pisali preporuke i snimali se vlastitim pametnim telefonima iz svojih domova ili zatvorenih knjižničnih odjela. Za dijeljenje velikih datoteka te njihovo spremanje i organizaciju korišten je *Google Drive*. Videopreporuke su zatim u periodičnim razmacima podijeljene na *YouTube* kanalu Gradske knjižnice Rijeka. Fokus preporuka bio je na knjigama koje se u digitalnom obliku mogu čitati preko aplikacije *ZaKi Book*.

Tako je snimljeno 30-ak videopreporuka, od kojih je za sada objavljeno 18 na *YouTube* kanalu Knjižnice. Tjedno su objavljujane dvije preporuke *e*-knjiga za odrasle i jedna preporuka *e*-knjige za djecu. Tako je do otvaranja knjižnica i ponovne uspostave programskih aktivnosti uživo objavljeno 18 videouradaka. Ukupan broj njihovih pregleda do 14. veljače 2021. iznosio je 1 655.

Uočeno je da je zatvaranje knjižničnih odjela i nužnost prelaska u digitalnu sferu poslovanja otvorilo nove mogućnosti pristupanja korisnicima te se može tvrditi da je Gradska knjižnica Rijeka digitalno uspješno dosegla veći broj korisnika programa i korisnika knjižnice nego što bi to bilo moguće uživo.

3. 3. Čitateljski klubovi u digitalnom okruženju

Čitateljski klub podrazumijeva grupu ljudi koji se sastaju i razgovaraju o pročitanim knjigama. Ljudi se okupljaju u klubu radi zajedničke strasti prema čitanju, zabave, veselja i smijeha, stvaranja prijateljstava, stalnosti i sigurnosti, stvaranja dobrih navika, ali i zbog toga što osjećaju ponos i čast kada pripadaju nekoj grupi.¹⁸

¹⁶ Živković, D. Machala, Dijana. Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 3-4(2016), 359-360.

¹⁷ Više na: Shotcut. [citirano: 2021-02-20]. Dostupno na: <https://shotcut.org/>

¹⁸ Bašić, I. O čitateljskim grupama: metodički priručnik s primjerima dobre prakse. Zagreb: Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju, 2014. Str. 27

Davna povijest čitateljskih klubova, prema Plevniku, seže sve do Platonove Akademije u 357. g. pr. n. e. i rasprava o pročitanoj između filozofa i njihovih učenika. U Francuskoj u 17. stoljeću odvijaju se okupljanja u damskim salonima, pri kojima su čitači raspravljali o knjigama uz vodstvo uglednih plemkinja.¹⁹

Duić i Anđić pišu da je jedna od bitnih zadaća narodne knjižnice promicanje čitanja. Čitanje i rasprava o pročitanoj u cilju su djelovanja knjižničnih čitateljskih klubova te su stoga čitateljski klubovi idealni za promicanje čitanja.²⁰

Gradska knjižnica Rijeka koordinira rad desetak čitateljskih klubova za djecu, mlade i odrasle. Tijekom izolacije i zatvaranja knjižničnih odjela osigurano je vrijeme i virtualni prostor, a članovi čitateljskih klubova potaknuti su na sastajanje u tim novim uvjetima, uz korištenje globalno popularne platforme za videopozive *Zoom* i nešto manje poznate *Jitsi*. Kako bi se članovi potaknuli na sastajanje, okupljeni su svi voditelji čitateljskih klubova te je održan virtualni sastanak s kratkom edukacijom o korištenju platforme *Zoom*. Dogovoreno je da voditelji čitateljskih klubova prenesu znanje i entuzijazam za *online* sastancima svojim članovima, uz dodatnu tehničku podršku dvije djelatnice Službe za koordinaciju programa. Nakon nekoliko probnih sastanaka i uvježbavanja korištenja *Zooma*, nekoliko se klubova odvažilo nastaviti cjelovite rasprave u virtualnom obliku te su tako i tijekom zatvaranja Knjižnice nastavili kontinuitet mjesečnih rasprava.

Potreba za sigurnim međuljudskim kontaktom i kvalitetnom raspravom o dobroj knjizi potaknula nas je i na stvaranje novog *online* čitateljskog kluba. Pokazalo se da je potreba veća nego što se prvotno mislilo, pa su osnovana čak dva kluba, prigodnih imena *Moljci* i *Zoomeri*. Virtualnim maratonom čitateljskih rasprava obilježena je i ovogodišnja pandemijska Noć knjige. U obilježavanju Noći knjige 2020. sudjelovala su četiri čitateljska kluba s ukupno 40-ak prisutnih članova i njihovim voditeljima. Rasprave o pročitanim knjigama u tom su mjesecu održane jedna iza druge, cijelo poslijepodne, uz tehničku podršku djelatnica Službe za koordinaciju programa.

Pokazalo se da je izolacija uzrokovana pandemijom stvorila nove i nešto drugačije korisničke potrebe. I dalje je postojala potreba za razgovorom, podrškom, osmijehom, vizualnim kontaktom, koja je bila u suprotnosti s potrebom za samoočuvanjem i distanciranjem od ljudi. Nove su tehnologije pomirile te dvije suprotstavljene potrebe i omogućile Gradskoj knjižnici Rijeka da i dalje bude prostor razmjene ideja, mišljenja, znanja, podrške, multimedijalni i društveni prostor i srce jedne zajednice.

¹⁹ Plevnik, D. Tolle lege: za slobodu čitanja. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2012. Str. 108.

²⁰ Duić, M.; M. Anđić. Čitateljski klubovi u narodnim knjižnicama velikih hrvatskih gradova. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 62, 2(2019), str. 107.

3. 4. Eko kviz Zelenog kutka Gradske knjižnice Rijeka

Naziv *zelena knjižnica* može se odnositi na način gradnje te održavanje same zgrade knjižnice, ali i na postupke djelovanja koji su u skladu s održivim razvojem, kao i na edukaciju građanstva o ekološkim temama te na programe koje knjižnica provodi kako bi široj populaciji približila ovu tematiku.²¹

Prema G. J. Aulisiju, definicija *zelene knjižnice* ne bi se trebala u tolikoj mjeri vezati uz samu zgradu jer nisu sve knjižnice u mogućnosti ući u taj ekskluzivni klub dovoljno sretnih i bogatih. Upravo zato, autor predlaže da se pojam *zelenih knjižnica* referira na bilo koju knjižnicu koja promovira održivost kroz edukaciju, operativni rad i doseg među korisnicima.²² Autor ističe i važnost rada knjižničara na navedenom području. Iako mnogi knjižničari neće imati mogućnost i doseg promijeniti šire političke odluke oko održivosti ili promijeniti način rada velikih poslovnih sustava, pa čak niti navike recikliranja lokalnog stanovništva, i dalje knjižničari mogu djelovati unutar svoje profesije i doprinijeti rastu *zelenih knjižnica*, kao nevidljivi junaci održivog razvoja.²³

Gradska knjižnica Rijeka trenutno djeluje u uvjetima u kojima može ostvariti programski smjer *zelenog* karaktera, promovirajući teme o održivom razvoju na raznim predavanjima i radionicama, ali i posebno okupljenom knjižničnom gradom koja se bavi upravo tom tematikom.

Tijekom zatvaranja knjižničnih odjela osmišljen je eko kviz koji je dostupan na društvenim mrežama Knjižnice svim zainteresiranim pratiteljima, koji su računalom mogli provjeriti vlastito znanje o održivom razvoju te se odlučiti za daljnje istraživanje teme koristeći se kvalitetnom literaturom koja se može pronaći u Zelenom kutku GKR-a, smještenom unutar Središnjeg odjela Modello, specijaliziranog za stručnu literaturu.

3. 5. Odmor od ekrana – društvena igra LIBERica

Hiperprodukcija digitalnih sadržaja, od školskih pa sve do zabavnih, stvorila je buku i zasićenje u digitalnom prostoru. I sami smo bili dijelom upravo te produkcije. Razmišljali smo o korisnicima, o tome što im tijekom izolacije možda ponajviše nedostaje te je kao kontrapunkt digitalizaciji osmišljena društvena igra koja ne zahtijeva ekran, već papir i kocke za bacanje. Igra je omogućila odmor od ekrana i povratak druženju unutar obitelji svim zainteresiranim građanima koji

²¹ Binks, L.; E. Braithwaite; L. Hogarth; A. Logan; S. Wilson. Tomorrow's green public library. // Australian Library Journal 63, 4(2014), str. 302, 306. [citirano: 2020-12-01]. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00049670.2014.969417?needAccess=true>.

²² Aulisio, G. J. Green libraries are more than just buildings. // Electronic Green Journal 35, 1(2013), str. 1. [citirano: 2020-12-01]. Dostupno na: <https://escholarship.org/uc/item/3x11862z>.

²³ Isto, str. 7.

jednostavno preuzmu igru s mrežne stranice Gradske knjižnice Rijeka. Igra je nazvana *LIBERica*, a riječ je o edukativnoj međugeneracijskoj zabavi. Zanimljiva pitanja o knjigama i knjižnici zasigurno su djecu, ali i roditelje, podsjetila na najdraže im slikovnice, knjige i druženja u knjižnici.

3. 6. Projektni i medijski sadržaji – Korona Kid

Osim programskog sadržaja, Knjižnica djeluje i kroz projekte, ali i u promidžbeno-medijskoj sferi. Korona je iznjedrila i projekt Korona Kid, o kojem se više može saznati u *Brickzine* dječjem digitalnom i tiskanom časopisu. Projekt Korona Kid nastao je u partnerstvu riječkih udruga Ri Rock, Udruge RUKE i Gradske knjižnice Rijeka, uz financijsku podršku Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP-a i norveških fondova.

Gradska knjižnica Rijeka digitalno je dostupna i recentna s čestim, tjednim objavama članaka i preporuka na nagrađivanom Magazinu GKR-a te na *Facebooku*, *Twitteru*, *Instagramu* i *YouTubeu*.

4. Zaključak

U zaključku članka, a upravo na tragu dugoročnih planova, iznosi se razmišljanje o posljedicama koje je na poslovanje Knjižnice izazvao način rada u skladu s epidemiološkim mjerama, kao i o mogućnostima razvoja novopokrenutih usluga koje bi mogle (p)ostati, a od kojih neke to već i jesu, dio poslovanja Knjižnice.

Ono što se svakako može uočiti kao opasnost za narodne knjižnice jest mogućnost da se nakon duge pauze u radu s korisnicima te još duže primjene nekih dodatnih zaštitnih mjera u radu knjižnica (kao što su zatvorene čitaonice ili rad u čitaoničkim prostorima uz dodatne zaštitne mjere, obustava programskih aktivnosti za djecu, obustava okupljanja s većim brojem posjetitelja, migracija programskih aktivnosti u digitalnu sferu, ograničen broj istovremenog boravka korisnika u knjižnici i sl.) izmjene pozitivne korisničke navike. Naime, sve su suvremene knjižnice usmjerene prema ostvarenju paradigme knjižnice kao *trećeg prostora*, narodne knjižnice kao *dnevnog boravka grada*, a mnoge su i uspjele priviknuti korisnike upravo na takav način rada te na njihov duži boravak u prostorima knjižnice. Onemogućavanje takve prakse moglo bi dovesti do promjene korisničkih navika, a to bi bila regresija u radu. Hoće li se to uistinu i dogoditi, ključno je pitanje. Odgovor neće biti uvjetovan isključivo budućim ponašanjem korisnika, već i budućim ponašanjem struke i knjižnica. Mišljenja smo da će nakon nastupanja povoljnih uvjeta za rad upravo knjižnice biti te koje će proaktivnim pristupom trebati znati i moći ponovno privući korisnike.

No, nije *lockdown* imao samo negativne strane, štoviše, donio je i nešto dobro i novo: natjerao nas je da prodrmano ponekad okoštale strukture te da u vrlo kratkom vremenu nađemo odgovore na novonastale potrebe korisnika. I uistinu, mnogi su svijetli primjeri unutar naše struke dokazali da je to moguće usprkos svim administrativno-pravnim, ali i logističko-organizacijskim uvjetima. Preko noći *online* učlanjenje više nije bilo nikakav problem. Uz korištenje već poznatih alata sve je postalo moguće. Nije bilo potrebno kreiranje novih modula za *online* plaćanje već se, barem u Gradskoj knjižnici Rijeka, sve omogućilo elektronskom poštom i potvrdom o izvršenoj uplati. Struka je reagirala dobro, brzo i efikasno, pa su knjižničari, uz brzu edukaciju, odjednom postali snimatelji, montažeri, pa i glumci. *E*-knjiga dokazala se kao vrlo zanimljiva i korisna usluga koja je itekako potrebna i koja savršeno funkcionira u kombinaciji s klasičnom posudbom tiskanih knjiga.

Krizna situacija koja zahtijeva krizni menadžment, ukazala je i na postojeće slabosti sustava koji je često prenapregnut izloženosti svakodnevnom radu te ograničenih mogućnosti za rad na razvojnim aktivnostima. Vrijeme koje knjižničari nisu proveli u svakodnevnom radu, u korisničkim odjelima, iskorišteno je na najbolji mogući način, te je omogućeno izvršenje mnogih *internih* zadataka vezanih uz rad na knjižničnom fondu. Dobiveno je dodatno vrijeme za interne poslove, vrijeme koje si u dnevnoj kolotečini knjižničari ne mogu priuštiti, **što je** rezultiralo novim uslugama i programskim aktivnostima. Pokrenut je i niz strateških partnerstava i projektnih aktivnosti koje će Knjižnici omogućiti rad i razvoj u srednjoročnom razdoblju koje je pred nama.

Pitanje je kada će doći do potpune normalizacije poslovanja i što će ta normalizacija donijeti. Izazov je pred knjižnicama, knjižničarima i knjižničarstvom, a vrijeme je kratko i treba djelovati brzo. Osnaženi iskustvima iz *lockdowna* te uslugama koje nam je potreba nametnula, proaktivnim djelovanjem trebamo vratiti stare korisnike te prizvati nove, koji nisu niti svjesni svih mogućnosti koje im suvremene knjižnice pružaju.

LITERATURA

Aulisio, G. J. Green libraries are more than just buildings. // *Electronic Green Journal* 35, 1(2013), [citirano: 2020-12-01]. Dostupno na: <https://escholarship.org/uc/item/3x11862z>.

Bašić, I. O čitateljskim grupama: metodički priručnik s primjerima dobre prakse. Zagreb: Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju, 2014.

- Binks, L.; E. Braithwaite; L. Hogarth; A. Logan; S. Wilson. Tomorrow's green public library. // *Australian Library Journal* 63, 4(2014), 301-312. [citirano: 2020- 12-01]. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00049670.2014.969417?needAccess=true>.
- Brickzine [citirano: 2021- 02- 12]. Dostupno na: <https://brickzine.hr/publikacije/>.
- Buckland, M. Preoblikovanje knjižničnih službi i usluga: program. Lokve: Naklada Benja; Rijeka: Gradska knjižnica Rijeka, 2000.
- Cej, V.; K. Giunio; T. Silić. RFID tehnologija u Knjižnicama grada Zagreba. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56, 3(2013), 147-166.
- Dječja kuća. // Grad Rijeka: Europska prijestolnica kulture 2020. [citirano: 2021-02-22]. Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/gradski-projekti/aktualni-projekti-2/djecja-kuca/>.
- Duić, M.; M. Anđić. Čitateljski klubovi u narodnim knjižnicama velikih hrvatskih gradova. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 62, 2(2019), 89-111.
- Holcer, D. Hrvatske narodne knjižnice i društvene mreže: doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2015. [citirano: 2020-11-21]. Dostupno na: http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5713/1/Dunja_Holcer_Doktorski_rad.pdf.
- Holcer, D. Smjernice za razvijanje usluga i korištenje društvenih mreža u narodnim knjižnicama. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 60, 4(2017), 147-159.
- Horvat, A.; D. Živković. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012.
- Pavičić, J.; R. Vrana. Online sadržaji i usluge namijenjeni djeci na internetskim stranicama dječjih knjižnica u Hrvatskoj. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 62, 1(2019), 103-127.
- Plevnik, D. Tolle lege: za slobodu čitanja. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2012.
- Sabolović-Krajina, D. Narodne knjižnice u tranziciji: sociološki aspekti. Koprivnica: Meridijani, 2020.
- Sabolović-Krajina, D. Strategije djelovanja narodnih knjižnica u lokalnim zajednicama – kombinacija tradicionalnog i inovativnog, lokalnog i globalnog. // *Inovativna knjižnica u službi lokalne zajednice: zbornik radova / 17. okrugli stol Slobodan pristup informacijama* [Zagreb, 8. prosinca 2017.]; uredile Davorka Pšenica i Annemari Štimac. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2017. Str. 10-26.
- Shotcut. [citirano: 2021-02-20]. Dostupno na: <https://shotcut.org/>.
- Stropnik, A. Knjižnica za nove generacije: virtualni sadržaji i usluge za mlade. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013.
- Što je EPK: o projektu. // RIJEKA 2020.eu. [citirano: 2021-02-22]. Dostupno na: <https://rijeka2020.eu/o-epk-projektu/sto-je-epk/>.

UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice 1994. [citirano: 2020-11-21]. Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/UNESCOv_manifest_za_narodne_knjiznice.htm.

Van Le, C. Opening the doors to digital libraries: a proposal to exempt digital libraries from The Copyright Act. // *Journal of Law, Technology and the Internet* 1, 2(2010), 121-146. [citirano: 2020-12-01]. Dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/214085823.pdf>.

Živković, D. Machala, Dijana. Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 59, 3-4(2016), 359-371.